THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 765 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער באריכט פון דער סטעמפּ קאָמיסיע

די קעניגלאכע תבואה קאָמיסיע, אונטער דער פארזיצערשאפט פון דעם באוואוסטן בריטישן עקאָנאָמיסט, סער דזשאזיא סטעמפּ, איז באשטימט געווארן פון פרעמיער בענעט, כדי צופרידן צושטעלן די פארמערס, וועלכע זיינען אויפגעבראכט אויף דער תבואה בערזע (גריין עקסטשענדזש) און וועלכע ווארפן א גרויסן טייל פון דער שולד פאר זייערע צרות אויף דער בערזע. די קאָמיסיע האט געדארפט אויסגעפינען, צי דער בערזע סיסטעם פון באמת שאדן דעם פארמער, ווי ער מיינט, אָדער ניט.

די קאָמיסיע האט אין דער באשרייבונג־קטער צייט וואס זי האט געהאט פאר איר אויספארשונג הייפטזאכלאך אויסגעהערט דעם בערזע צד. דאס איז געווען נאטירלאך: דער דאזיקער צד האט א בעסערע ארגאניזאציע און מיטלען צוצושטעלן די געהעריקע עדות, וועלכע זיינען גרינדלאך באקאנט מיט דער אינערלאכער ארבעט פון דער בערזע און וואס וויסן געגוי ווי דער־ציילן וואס מען באדארף און ווי צו פארטיידיקן אירע מעטאדן. די פארמער־שע עדות זיינען געווען קליין אין צאל און ווייניקער קאָמפּעטענט, און ניט זייענדיק באאקנט מיט דער אינערלאכער זייט פון דער בערזע מאשין, האבן זיי אסייסטנס געקאָנט ריידן נאר פון חשדים, פון פארדאכטן, אָבער ניט פון פאקטן.

מען קאן אָבער ניט זאגן, אז די קאָמיסיע, באזונדערס איר פארזיצער, סער דזשאזיא סטעמפּ, זיינען דוקא באאיינפלוסט געווארן פון די עדות. דער פארזיצער איז געווען א מענש מיט א שארפן קאָפּ און מיט א סך דערפארונג, און פון די פראגעס וואס ער האט געשטעלט צו די עדות האט מען זיך גע־קאָנט איבערצייגן, אז ער איז ניט דער מענש וואס לאזט זיך כאפן אויף א ווענטקע.

סער דזשאזיא סטעמפּ איז אָבער צוערשט אז עקאָנאָמיסט, און ער האט גאנץ באשטימטע עקאָנאָמישע טעאָריעס, וואס האבן באוויזן סיי די אויספארשונג און סיי דעם אורטייל וואס די קאָמיסיע האט דערנאך ארויסגעטראָגן.

די עקאָנאָמישע טעאָריע פון סער דזשאזיא איז אָבער צוערשט אז עקאָנאָמיסט, און ער האט גאנץ באשטימטע עקאָנאָמישע טעאָריעס, וואס האבן באוויזן סיי די אויספארשונג און סיי דעם אורטייל וואס די קאָמיסיע האט דערנאך ארויסגעטראָגן.

די עקאָנאָמישע טעאָריע פון סער דזשאזיא איז אן ערך, ווי ס'איז צו זעען פון דער קאָמיסיעס באריכט, אז די אזוי־גערופענע "פּראָדוקטיווע אר־בעט" איז ניט דער איינציקער פאקטאָר אינ'ם "ווערט" פונ'ם פּראָדוצירטן ארטיקל. אז א פארמער פּראָדוצירט ווייץ, למשל, איז די ווייץ נאָך גאָרנישט ניט ווערט, סיידן עס קעפנט זיך א מארק פאר איר, און די ווייץ ווערט פאר־ברויכט פון די וואס דארפן עס. און אָט די פאקטאָרן, זיינען א וויכטיקער טייל פונ'ם עקאָנאָמישן פּראָ־צעס, וואס שאפט "ווערט".

דאָס איז ניט קיין נייע טעאָריע, און זיכער זיינען ניט אלע עקאָנאָ־מיסטן אינשטימיק מיט איר. אָבער ארויסגייענדיק פון דער דאזיקער טעאָ־ריע, האט סער דזשאזיא סטעמפּ שוין במילא געזוכט צו געפינען הויפּטזאכ־לאך, אויף וויפל די בערזע איז א פאקטאָר אין שאפן דעם דאזיקן "ווערט", נאָכדעם ווי דער פארמער האט ארויסגעלייגט זיין חלק "ווערט" אין די ווייץ דורך "פּראָדוקטיווער ארבעט".

און דער אויספארשער האט אויסגעפונען, אז די בערזע, מיט איר "פּיוטשורס" סיסטעם, לייגט אריין איר חלק ווערט אין די ווייץ. קויפנדיק פאר דער צוקונפט אויף א פארפלייצטן מארק, ווען דער געברויכער דארף ניט די ווייץ, צו האלטן עס אויף שפעטער, ווען יענער וועט עס דארפן, לייגט דער ספעקולאנט אריין דערזיגן "צייט ווערט", — ער שאפט א מארק ווען קיין מארק איז אפקטיש ניטאָ. קויפנדיק ווייטער אויף א פלאץ וואו ס'איז דא אן איבערפלוס צו פארקויפן פון דארטן וואו ס'איז דא א מאנגל, לייגט ער דערזיגן אריין דעם "פלאץ ווערט".

און אזוי קומט עס אויס, אז די בערזע דערפילט א וויכטיקע פונקציע אין דעם עקאָנאָמישן פּראָצעס וואס דערפירט די ווייץ פונ'ם פּראָדוצירער צום קאָנסומענט. זי ניט צו "ווערט", און פאלגלאך קריגט דער פארמער מער פאר זיינע ווייץ מיט דער בערזע, ווי ער וואלט געקאָנט קריגן אן איר.

מען וואלט אפשר גלייך געקאָנט אויסזעצן קענן דעם, אז אן ארגאני־זירטע פארס פון פארקויף, ווי, למשל, דער ווייץ־פול סיסטעם, קאָן דערגרייכן די זעלבע רעזולטאטן. ניט אריינגייענדיק אָבער אין אָט די דעטאלן, באַ־מערקט דער באריכט, אז אזוי לאנג ווי ס'איז דא דער "פּיוטשורס" סיסטעם אין אנדערע לענדער, קאָן זיך קאנאדע פון אין ניט אפזאָגן אן שאדן פאר די פארמערס. דאס קאָן אפשר מיינען, אז ביי אן אלוועלטלאכן פול וואלט מען יא געקאָנט אפשאפן די בערזע אן שאדן.

די קאָמיסיע פירט דורך א ליניע צווישן דעם "ספעקולאנט" און דעם "געמבלער". דער ערשטער קויפט ממשות'דיקע, ווייץ, ספעקולירט מיט זיין געלט אויף די פרייזן אין דערפיל די נוצלאכע פונקציע. דער צווייטער שפילט נאָר אין קאָרטן, אזוי צו זאָגן, אויף ווייץ, און דערמאָרלי־זירט בלויז דעם מארק. זיין מבע איז צו קויפן וועגן פרייזן הויבן זיך, — קויפן א סך מער ווי ס'איז דא פאקטיש אויפ'ן מארק, — און אזוי ארויפשרויבן נאָך מער ווי ס'איז דא פאקטיש אויפ'ן פארקויפן, דאן וועגן פרייזן פאלן, דערמאָ־ראליזירנדיק נאָך מער דעם מארק דורך שווערע אָנבאָטן פון ווייץ, וואס עק־זיסטירט באמת ניט.

מען קאן דערפאר זאָגן, אז דער סטעמפּ באריכט האט באמת פאר־דאכט דעם גריין עקסטענדזשן סיסטעם, פון וועלכן דער "געמבלער" איז א וויכטיקער טייל. עס זעט אונז אויס, אז די פארמערס וואָלטן גאָרנישט ניט אויסגעזעצט קענן דער בערזע און וואָלטן זיך ניט באצויגן צו איר מיט אזא אומצופרידן, ווען זי וואָלט געהאנדלט בלויז מיט פאקטישע ווייץ, און ניט מיט אויסגעטראכטע.

די פארמערס טענה'ן דאָך, אז די בערזע שפיגלט מיט זיך אָפּ דעם אמת'ן מצב פונ'ם מארק, רעגולירט פון אנפראגע און אָנבאָט, נאָר זי שאפט קינסטלאכע פרייזן, ווייל דארטן האנדלט מען ניט מיט ווייץ, נאָר מען שפילט אין ווייץ, און עס ווערט צענדליקער מאָל מער ווייץ פארקויפט און געקויפט, ווי ס'איז דא אויפ'ן מארק.

די קאָמיסיע באהויפּטעט אין איר באריכט אָבער, אז דאָס אלץ האט פארט ניט קיין שלעכטע ווירקונג אויפ'ן מארק. די פרייזן קאָנען זיך ניט געהעריק וואָקלען פון טאָג צו טאָג, אָבער אין משך פונ'ם סעזאָן גלייכט זיך עס אויס אזוי, אז די פרייזן ווערן רעגולירט פונ'ם געזעץ פון אנפראגע און אָנבאָט.

צי דאָס איז אזוי פונקט, צי ניט, איז אָבער קלאָר פונ'ם באריכט, אז דער "געמבלער" איז א צעשטערנדיקער פאקטאָר אויפ'ן מארקעט. אגב איז ער שעדלאך פאר זיך אליין, לויט דער קאָמיסיעס באריכט, ווייל ער איז אין דער אונטערשטער שורה דער פארלירער: די "געמבלערס" לאָזן אויף דער בערזע מער געלט, ווי זיי נעמען ארויס.

אפשר איז ער נוצלאך ווי — פּלייש פאר'ן גרעסערן ספּעקולאנט, אין וועמעס הענט עס פאלן אריין מסתמא זיינע פארלוסטן. מען קאָן אָבער בשום אופן ניט איינזעען, וואָס ער טוט פאר'ן פארמער. אויסער שאדן, צערודערנ־דיק דעם מארק, קיין "ווערט" לייגט ער זיכער ניט אריין אין די ווייץ, אפילו לויט דער סטעמפּ טעאָריע.

דער קאָמיסיעס אויפגאבע איז אָבער ניט צו געגאנגען אזוי ווייט ווי צו פאנאנדערקלייבן זיך אין דעם גאנצן בערזע סיסטעם. זי האט זיך באשרייבן אויף דער נוצלאכקייט אָדער שעדלאכקייט פונ'ם מסחר מיט "פּיוטשורס" בכלל, און זי האט געאורטיילט, אז דער סיסטעם איז יא נוצלאך.

זי האט אָבער ניט געקאָנט פארפעלן צו באמערקן דעם אומצופרידן פון די פארמערס צו דער בערזע. און, כאמש די קאָמיסיע גלויבט אליין אז די בער־זע איז בכלל פריי פון אומערלאכע מאניפּולאציעס און אז פארזיכן צו באגיין אזעלכע ווערן אונטערדריקט דארטן גופא, — רעקאָמענדירט זי אָבער א רע־גירונגס אויפזיכט און די באטייליקונג פון פארמערס פארשטייער, וואָס זאָל פארשטארקן דעם צוטרוי צו איר מצד די פארמערס.

אידן אין מאָנגאָלישן מדבר

(ספּעציעל פאר ד. א. וו. דורך "איטא")
פון א. פאָנעווזשער

קוקנדיק אויף דער קארטע פון אזיע ווארפט זיך אין די אויגן דער גרויסער געלער פלעק מיטן אויפשריפט "מאָנגאָ־ליע". דער פלעק איז ברייט פאנאנדער געלייגט און פארנעמט דעם גרעסטן ארט אויף דער קארטע. ער ציט זיך ביי די גרעניצן פון טורקעסטאָן, מערב, צענ־טראל און מזרח סיביר, מאנדזשוריע און כינע דערגרייכט ביז טיבעט און אינדיע. דער צענטראלער פונקט אינם גרויסן מאָנ־גאלישן מדבר, דער אָזאס וואו ס'געפינט זיך א באדייטנדער אייראָפּייאישער ישוב מיט אלע זיינע אטריבוטן אין די הויפּט שטאָט פון דער יונגער אומאפהייניגיקער מאָנגאָליא־אורגא, אָדער ווי זי רופט זיך איצט אויף מאָנגאָליש אולאן באטאר („דער רויטער רייזש"). צו דערגרייכן די הויפּט שטאָט פון מאָנגאָליע דארף מען זיך שלעפּן מיטן קאראוואנען וועג פון מאנדזשוריע איבערן גרויסן מדבר א שטרעקע פון העכער ווי טויזנט קילאָמע־טער. פאָליטיש טיילט זיך די היינטיקע מאָנגאָליע אויף צוויי באזונדערע טיילן — באָרגא, וועלכע ליגט צו די גרעניצן פון צפון מאנדזשוריע און כאלכא — מי־פער אין מדבר. אין דער אייגענער צייט וואס די באָרגוטן זיינען נאָך אונטער וואָרפן דעם כינעזישן יאָך — האבן זיך די כאלכינער מאָנגאָלן באפרייט פון כי־נע (דורך דער סאָוועטישער מיליטער), וועל כע האט צושלאָגן אין אדרגא די ווילדע דיוויזיעס פון באראן אונגערן־שטערנ־בערג, וועלכער האט אין יאָר 1921 פאר־אייגט אויף פארנעמט דעם גרעסטן ארט אויף דער קארטע. ער ציט זיך ביי די גרעניצן פון טורקעסטאָן, מערב, צענ־טראל און מזרח סיביר, מאנדזשוריע און כינע דערגרייכט ביז טיבעט און אינדיע. דער צענטראלער פונקט אינם גרויסן מאָנ־גאלישן מדבר, דער אָזאס וואו ס'געפינט זיך א באדייטנדער אייראָפּייאישער ישוב מיט אלע זיינע אטריבוטן אין די הויפּט שטאָט פון דער יונגער אומאפהייניגיקער מאָנגאָליא־אורגא, אָדער ווי זי רופט זיך איצט אויף מאָנגאָליש אולאן באטאר („דער רויטער רייזש"). צו דערגרייכן די הויפּט שטאָט פון מאָנגאָליע דארף מען זיך שלעפּן מיטן קאראוואנען וועג פון מאנדזשוריע איבערן גרויסן מדבר א שטרעקע פון העכער ווי טויזנט קילאָמע־טער. פאָליטיש טיילט זיך די היינטיקע מאָנגאָליע אויף צוויי באזונדערע טיילן — באָרגא, וועלכע ליגט צו די גרעניצן פון צפון מאנדזשוריע און כאלכא — מי־פער אין מדבר. אין דער אייגענער צייט וואס די באָרגוטן זיינען נאָך אונטער וואָרפן דעם כינעזישן יאָך — האבן זיך די כאלכינער מאָנגאָלן באפרייט פון כי־נע (דורך דער סאָוועטישער מיליטער), וועל כע האט צושלאָגן אין דארגא די ווילדע דיוויזיעס פון באראן אונגערן־שטערנ־בערג, וועלכער האט אין יאָר 1921 פאר־אייגט אויף פארנעמט דעם גרעסטן ארט אויף דער קארטע. ער ציט זיך ביי די גרעניצן פון טורקעסטאָן, מערב, צענ־טראל און מזרח סיביר, מאנדזשוריע און כינע דערגרייכט ביז טיבעט און אינדיע. דער צענטראלער פונקט אינם גרויסן מאָנ־גאלישן מדבר, דער אָזאס וואו ס'געפינט זיך א באדייטנדער אייראָפּייאישער ישוב מיט אלע זיינע אטריבוטן אין די הויפּט שטאָט פון דער יונגער אומאפהייניגיקער מאָנגאָליא־אורגא, אָדער ווי זי רופט זיך איצט אויף מאָנגאָליש אולאן באטאר („דער רויטער רייזש"). צו דערגרייכן די הויפּט שטאָט פון מאָנגאָליע דארף מען זיך שלעפּן מיטן קאראוואנען וועג פון מאנדזשוריע איבערן גרויסן מדבר א שטרעקע פון העכער ווי טויזנט קילאָמע־טער. פאָליטיש טיילט זיך די היינטיקע מאָנגאָליע אויף צוויי באזונדערע טיילן — באָרגא, וועלכע ליגט צו די גרעניצן פון צפון מאנדזשוריע און כאלכא — מי־פער אין מדבר. אין דער אייגענער צייט וואס די באָרגוטן זיינען נאָך אונטער וואָרפן דעם כינעזישן יאָך — האבן זיך די כאלכינער מאָנגאָלן באפרייט פון כי־נע (דורך דער סאָוועטישער מיליטער), וועל כע האט צושלאָגן אין די אדר